

Forfatter: Falster, Christian

Titel: Satirer, 1720-42

Citation: Falster, Christian: "Satirer, 1720-42", i Falster, Christian: *Satirer, 1720-42*, udg. af Aage Schiøttz-Christensen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, C.A. Reitzel, 1982, s. 99. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-falster05-shoot-idm140600519516512/facsimile.pdf> (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Satirer, 1720-42

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

*Dend daarlige Udenlandske Rejse**Tekstforhold*

»Dend daarlige Udenlandske Rejse« foreligger i 7 tryk:

- A = uden stedsangivelse, 1721
- B = uden stedsangivelse, 1722
- C = uden stedsangivelse, 1724
- D = København, 1735
- E = København, 1737
- F = København, 1743
- G = København, 1752

Nærv. udgave gengiver teksten i A. Det bemærkes, at inkonsekvenser i kursiveringen af sted- og personnavne er bibeholdt. Der er i overensstemmelse med teksten, når f.eks. Parma ikke er kursiveret i str. 19.

Varianter

1,3 Lejden] Læyden C. - 1,4 Londen] London C. - 4,4 Saa tyk, som Hvitfeld skrevet] Saa tyk, som Hvitfeld, skrevet C, F, G. - 5,4 igiennemlæse] igiennem læse F, F, G. - 6,8 igiennemblade] igiennem blade F, G. - 7,3 nep] ney C. - 9,1 Auctor] Autor D, E. - 10,7 S- og G-] F og G har: S- og C--. - 11,4 skientdes] kiendtes D, F, F, G. - 12,7 havde] have E, F. - 13,6 Anes] Annes F, G. - 14,7 hvorij] hvorudi D, hvor udi E. - 16,1 nok] dog F, F, G. - 16,4 fordrevet] bedrevet E, F, G. - 16,6 langsom] langsam F, G. - 18,4 alt forstrenge] alt for strenge G. - 18,7 mand] høpd E, F, G. - 18,8 Besolding] alle tryk har denne form. - 19,4 Konens] Kongens D, E, F, G. - 19,8 som] og E. - 20,1 Padua] Padus C. - 21,6 vel tør sette] tør vel sette E, F, G. - 22,3 Med] Til E, F, G. - 23,2 Priviligerte] Privilegerte B, C, D, E, F, G. - 24,5 det] de D, E. - 25,6 haver] havde D, E, F, G. - 26,1 Engeland] Engelland B, C, D, E, F. - 26,3 Hvormangen] Hvor mangel D, F, F, G. - 30,3 ham] hand G. - 33,2

100 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

Bodleys Sal| Bodleys-Sal D, E, F, G. - 35,3 forundrer|
forundre E, F, G. - 38,6 Pøbel| Pøvel E. - 43,3 hvert| hver
F, G. - 44,4 lykkes| lykkes. C, lykkes, G. - 47,4 blevet|
levet E. - 49,3 jo| dog E, F, G. - 50,5 Bursen| Burse B, C,
D, E, F, G. - 52,4 Spøite| Sprøyte F, G. - 52,5 trang|
Tvang C, F, G. - 54,6 af sig| paa sig D, E, F, G. - 55,8
ærbart| ærbar C, æbart E. - 61,7 herfra| derfra D, F, F, G. -
62,2 Hvi| Vi F, G. - 62,3 Francker| Francker F, Franiker G.

Noter og oplysninger

Som datidens danske uddannelsessystem var, fandt adelen og det velstående borgerskab det nødvendigt at sende sønnerne ud på en udenlandsrejse, der skulle fuldende uddannelsen og bringe dansk ungdom på højde med Europas bedste. Så at sige alle tidens betydelige personligheder havde en sådan flerårig rejse bag sig.

Men det gode kan misbruges - og det er det, Falster vil vise. Men han savnede én forudsætning: han havde ikke selv været udenlands og kom det aldrig.

En overmodig hjemkomst kunne han nok skildre af selvsyn, men hvordan skulle han kunne levere en redegørelse for en dårlig udenlandsrejse med detaljeret dvælen ved etaperne? Her måtte han benytte kilder, og det er vistnok også sket.

Medens der er usikkert, om han har læst den journal, han citerer, forekommer det sandsynligt, at han engang i sin studentertid har hørt dens forfatter mundtligt foredrage adskilligt af dens indhold - tilstrækkeligt til, at han kunne danne sig en sand forestilling om helheden.

I discursen »Borgerlig Forargelse ved Udenlandsrejser« (*Amoenitates*, 1. part, XVII) aflægger et overmodigt ungt menneske beretning om sin rejse med væsentlig samme række af enkeltheder som dem, satiren har. Når Falster yderligere tilføjer et antal detaljer så særprægede, at de

Dend daarlige Udenlandske Rejse 101

næppe kan være hentet ud af den blå luft, efterlader discursen et indtryk af, at situationen har været en virkelighed, Falster engang har oplevet.

Men hvor og hvornår?

Falster er til stede i den lyttende kreds, ikke indbudet, men i følge med en anseelig og højkerd velynder. En så underordnet stilling passede sig ikke for konrektoren eller rektoren i Ribe. Men den kunne være naturlig for studenten i København.

Falsters korte studentertid falder fra 1708 til 1709. Da den anseelige velynder også kaldes højkerd, falder det naturligt at tænke på universitetets rektor Chr. Reitzer, som under eksamen havde fattet en levende interesse for den begavede og elskværdige student fra Nykøbing. I et latinsk brev fra 1720 fortæller Falster også, at han i sin tid kom i Reitzers hjem (*»... in ædibus Reitzerianis«*).

Satirens begyndelse: »Et smukt *Programma* nylig om – en vacker Mand var skrevet« peger ligeledes tilbage mod studentertiden, idet *programmet* var en meddelelse fra universitetet til studenterne.

Når der forefaldt en jordefærd, som universitetet betragtede som sig vedkommende, bar man sig ad, som H. F. Rørdam beskriver det i sin *Københavns Universitets Historie*, III, 1877, s. 432: »Sædvanligvis opsloges der et trykt eller skrevet Program om Morgenen samme Dag Ligbegængelsen skulde finde Sted, hvor der, efter nogle almindelige Betragtninger over Døden, gaves et kort Overblik over den afdødes Levnad, og sluttedes med en Opfordring om at møde til den Tid og paa det Sted, der var fastsat til Jordefærden.« Satirens første linjer fremkalder således billedet af Falster som student, stående en formiddagstid foran universitetets opslagstavle i færd med at tilegne sig en meddelelse af den ovenanførte art.

Programmet er skrevet *nylig* – hedder det. Til de øvrige

102 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

antagelser kan man da føje den, at dets indhold af positive udsagn har været til stede i Falsters sind, da han kom til at påhøre det hjemvendte unge menneskes beretning om en række tomme fataliteter, og han har da følt sig slået af modsætningen mellem sand fortjeneste og arrogant opblæsthed.

Endelig passer det eneste forhold i satiren, der indeholder en tidsbestemmelse, meget godt til en hypotese om den som beroende på mindet om en oplevelse i året som student.

Demoiselle Conradi (str. 9) var knyttet til teatret i Hamborg fra 1701 til 1709. Hamborg er vor rejsendes første station, men da der ikke forlyder noget om, at han gudskelov havde held til at høre den fortryllende sangerinde, før det blev for sent, har hjemkomsten fundet sted, før man vidste noget om kunstnerindens afgang, d.v.s. før udgangen af 1709. Vor rejsende kan være kommet hjem før dette år, men ikke senere end det, og tager man de øvrige omstændigheder i betragtning, bliver det sandsynligt, at begivenheden har fundet sted netop i dette år – det, der sluttede Falsters studentertid.

Falsters *Amoenstates* udkom 1729-32, men indholdet i dette overflødighedshorn er naturligvis ikke blevet til på et tilsvarende knapt åremål, men stammer fra forråd i skrin og journal, som er nedskrevet på given foranledning og samlet sammen gennem årene. Den latinske discours kan bero på notater samtidige med oplevelsen – med den som grundlag, men i kraft af fornyet impuls kan den danske satire være blevet til en god halv snes år senere.

At den stortalende unge mand er et bestemt menneske og ikke fri fiktion, bestyrkes af det påfaldende forhold, at han vender tilbage til sin moders hus. En fri fiktion ville lade ham vende tilbage til faderens, men at det her er moderens, siges udtrykkelig i str. 56, forberedt i str. 29 og her med nævnelse af den formynder, der gør faderens død evident.

Dermed dementeres desuden glossatoren til den latinske *discurs* (Lars Gram), der hævder, at Falster skulle have sigtet til en søn af admiral Judichær: admiralen døde først i 1729 – otte år efter satirens fremkomst.

Titlen: daurlig] uklog, tåbelig. *modig*] overmodig, kry, hovmodig. – Da Alb. Thura i sin »*Idea historiae litterariae Danorum*« (1723) i oversættelsen af denne satires titel gengiver *modig* ved *superbam* (= overmodig), og da Falster har læst Thuras bog i manuskript (... *vidi istud scriptum, perlegi*. Brev 1721 til Sibbern – slotspræsten i Glückstadt) og intet indvendt mod den nævnte oversættelse, bliver dette en korrektur til Villh. Andersen, der forstår Falsters *modig* som betydende *moderne* (Ill.da.Litt. Hist., II, s. 165), samt til F.J. Billeskov Jansen, der i den nye udgave af Biogr. Lexicon forstår ordet som betydende *bedrøvelig*.

Det fremgår da endelig også af satirens bredt udførte skildring til sidst (str. 56-63), at den hjemvendte er arrogant overmodig – en »selvklog Kieter«, der med »hands Udenlands Fornuft Vor heele Norden vrager«.

1,1: *Programma*] se ovenst. indledn. s. 101. – 1,3: *til Paris*] i Paris. Således også ved andre stednavne i det følgende.

2,8: *Mabilon*] lærd fransk Benediktiner munk (1632-1707), forfatter til talrige skrifter af teologisk og historisk art.

3,2: *Fuiren, Fasser, Scheeler*] navne på stiftere af universitetslegater, hvis midler bl.a. gik til rejsestipendier. *Fuiren* udtales: Fyren. – 3,5: *Banco*] spillebank.

4,3: *Journal*] dagbog. – 4,4: *saa tyk, som Hostfeld skrevet*] af Arild Hvitfelds Danmarkskrønike (1603) kom der 1650-52 en ny udgave i to foliobind. Indbundne som ét blev det en bog af usædvanlig tykkeise. – Enkelte af de senere tryk har den bedre tegnsætning: *saa tyk, som Hvitfeld skrevet*.

104 *Den daarlige Udenlandske Rejse*

5,5: *andre dig*] spekulere på, gerne ville vide.

6,4: *Syv Vise gjort til Otte*] den græske tradition havde samlet en gruppe fremragende mænd fra det 6. årh. f.Kr. under benævnelsen »de syv vise«. Nu træder vor journal-skriver til som den ottende! – 6,5: *Forskrings Pant*] pant som sikkerhed for lånet.

7,6: *Som kunde skrive færdig*] som kunne skrive rutineret, flinkt, hurtigt.

8,6: *Journalister*] rejsende dagbogsskrivere.

9,1: *Fortæller Auctor*] inversionen (den »omvendte ordstilling«) fremkommer ved, at pagina-angivelsen over strofen tages med som led i sætningen. – *Auctor*: autor, forfatter. – 9,3: *Galanterier*] hvad der er *galant*, d.v.s. til behagelig fornøjelse og ikke til nytte, der kræver anstrengelse. – 9,8: *Conradinum*] demoiselle *Conradi* glimrede fra 1700 til 1709 som første sangerinde ved teatret i Hamborg. *Conradinum* er akkusativ af den latiniserede navneform *Conradina*.

10,2: *Wolf og Hübner*] ansete tyske lærde, den sidste også bekendt som skolemand og udgiver af efterspurgte lærebøger (jvf. *Leve-Regler* 6,5 med note). – 10,7: *S- og G-*] antagelig alm. kendte udhalere og levemænd, den første med et énstavelsesnavn, den anden med et tostavelses – men hvem kan ikke oplyses. – 10,8: *Sit*] hos Falster henviser *sin, sit, sine* også til flertal.

11,1: *Hall*] Halle, hvorfra pietismen udgik. – 11,4: *Doctor Franck*] A. H. Francke (1663-1727) var en af pietismens hovedmænd. – Den unge mand har øjensynlig et anstrøg af almodisk fritænkteri, se note til *Leve-Regler* 7,4-5. – 11,6: *Fortrød paa*] blev vred paa.

12,1: *rid*] stillet, stødt, faren (perf. part. til *rede*: bringe i en vis stilling ell. tilstand). – 12,2: *stricke*] fælde, snare. – Vor helt er sluppet ud af snarer, som damer af det lettere kavalleri – en Lirken (Lieschen) og en Fikke (Sophie) – har

lagt for at fange sig en mand. Var han blevet hængende, var han kommet til at slæbe på en byrde som bissekræmmeren, der bærer sit tarvelige kram i en kiste på ryggen. – I »Zille Hansdotter«, der udkom året efter nærv. satire, bruger Holberg Lirken og Fikke som navne på kvinder, der kunne tænkes at være på nattesvir, hvis der var ligestilling mellem kønnene: »Man mængen Lirken, Fikke saae – Af Vægtene omringet, – Om Natten til Raadhuset gaac – og anden Dag til Tinget« (v. 437-440).

13,1: *Nørrenberg*] Nürnberg. – 13,4: *St. Hans*] apostlen Johannes. – Idet Falster betragter relikviedyrkelsen som bedrag, gør han det her og i det følgende til et træk af vor rejsendes ringhed, at han fængsles af falske seværdigheder og lader de ægte uanset. Udgiveren har ikke fundet anledning til at undersøge, om de nævnte relikvier virkelig var til stede på de nævnte steder. – 13,5: *bellig Ane*] den hellige Anna, Jomfru Marias moder. – 13,6: *rare*] sjældne, mærkelige. – 13,7: *Baand*] lænker.

14,5: *Bartskier-stuen*] barberstuen. Barbererne virkede i et vist omfang som læger.

15,3: *Kok*] restauratør, spisevært. – 15,5: *Vexel-Brev*] pengeforsendelser til udlandet ordnedes ved girering, idet man til en valutahandler (vekselerer) indbetalte et beløb i dansk mønt, mod at vedkommende forpligtede sig til ved fremsendelse af et *vekselbrev* at foranledige, at adressaten fik udbetalt et tilsvarende beløb i det fremmede lands valuta. Vekselforretninger henhørte under Fondsbørsen.

16,6: *fordøje*] få til at gå. – 16,7: *før Midnat*] før midnat.

17,1: *at hannem ej fortrød*] at han ikke angrede.

19,1: *Duell*] da dueller var forbudte, bliver vor mand arresteret sammen med modparten – og duellen således aflyst!

20,1 og 5: *Padua ... Ferrara*] når den rejsende ikke har bemærket det berømte universitet i Padua (ital. Padova), men tager notits af det mindre anseelige i Ferrara, beror

106 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

det på, at det i sidstnævnte by var forbundet med specielle vanskeligheder at finde logi – og hvilke det var, findes oplyst i en berømt rejsejournal, som Falster ikke kunne kende: *Journal du Voyage de Michel de Montaigne, Rome & Paris, 1774*, pag. 102.

Montaigne, der tiltrådte sin Italiensrejse i 1580, fortæller, at man straks (*soudain*) ved ankomsten til Ferrara skulle meddele sit navn til myndighederne samt opgive antallet af dem, der begærede logi (*qui mande qu'on les loge*), da man ellers inter ville få (*autrement on ne les loge pas*).

Tilrejsende, men stedkendte »kapper og studenter« har snuppet alle logementer væk for næsen af den unge dansker, der ikke var fortrolig med de lokale regler og så måtte nøjes med at *belee* de heldige, d.v.s. holde gode miner til slet spil.

20,8: *Kapper og Studenter*] d.e. kappeklædte studenter. – Da kappen ifølge Werlauff (s. 277) var studenternes ordensdragt, må Falsters udtryk forstås som talfiguren *hendiadys* = ét ved to, d.v.s. at en underordnet adjektiv (kappeklædt) forvandles til et sideordnet substantiv (kapper). En nutidig skribent kunne på samme måde beskrive en forsamling som bestående overvejende af bukser og damer, d.v.s. bukseklædte damer.

21,4: *Aseninde*] hunæsel. – Der sigtes til Mattæus 21,2: »... et æsel, som står bundet med et føl hos sig«.

22,2: *passérte*] tilbragte. – 22,6: *Kager*] en (ell. et) *kag* var den pæl ell. støtte, ved hvilken forbrydere blev bundet og pisket (kagstræng). – 22,8: *Pasquinus*] navnet *Pasquino* tilhørte oprindeligt en for sin spydige tunge kendt romersk skornager fra 16. årh., men blev senere overført på en defekt antik statue, på hvilken sedler med anonyme skrivelser, vittigheder o.lg. fæstedes – deraf betegnelsen *pasquill* (= smædeskrift).

23,2: *Privilegerede Damer*] i *Amoenitates*, 3. part, XIX, hævder

- Falster, at paven »i Fald Skribenterne tale sandt, aarlig gør sig en stor Profit af Ruffer-Indtægter«. Blandt sine kilder anfører han (i håndskreven note i eget expl.) bl.a. provst Gottlieb Koch i Åbenrå (d. 1736), der havde udgivet en dissertation »Om de paveliges' usømmelige tien-der«. – 23,5: *Scudi*] flertal af *scudo*, en ital. sølvmønt. – 23,7-8: *Amsterdam ... London*] da den rejsende endnu ikke har besøgt disse byer, kan oplysningen ikke være et dagbogsnotat!
- 24,1: *St. Johannes Lateran*] kirken *San Giovanni in Laterano*, indviet til Johannes Døberen. – Lateranet var et paveligt palads, opr. bygget af familien *Lateranus* i kejsertidens Rom. – 24,3: *Vatican*] der tænkes på Vatikanets bibliotek med de mange sjældne håndskrifter. – 24,6: *Skrolde ell. Skrolle*] vidtløftigt skrift af ringe værd.
- 25,4 og 6: *Kiep ... Aron*] som tegn på Arons udvælgelse lod Gud Herren af de 12 indleverede stave kun hans grønnes: i løbet af natten havde den »sat skud, var kommet i blomst og bar modne mandler« (4. Mosebog, kap. 17). – 25,7: *da*] hvorimod, medens derimod.
- 26,4: *forspilte*] imperfektum af *forspille*: bortspille, tabe, sætte over styr.
- 27,3: *Lyst*] ordet synes her udpræget erotisk farvet – således sikkert også notaterne om, hvor tit han ud med dennem kørte!
- 28,7-8: *Magnifici Rectoris Attestatum*] skriftligt vidnesbyrd af universitetets rektor. – Som *rector scholæ* nød Falster ry for de latinske vidnesbyrd (testimonier), han medgav sine studenter til universitetet. Bjørn Kornerup har i oversættelse meddelt to eksempler, af hvilke det ene i vellydende omskrivning anbefaler en ren tåbe og forsåvidt er parallel til Oxfordrektorens attestatum (*Kornerup*, s. 392).
- 29,6: *Til Moder og Formynder*] se indledn. til nærv. satire, s. 102 nederst.

108 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

32,6: *viste*] vidste.

33,2: *Bodleys Sal og Lade*] det berømte bibliotek *Bodleian Library*, skabt af diplomaten og bogsamleren Thomas Bodley (1545-1613). Holberg benyttede det flittigt under sit Englandsophold 1706-08. *Lade* = boglade, bogsamling. – 33,8: *Lenke*] for at hindre tyveri lænkedes bøgerne ofte til det faste inventar.

34,6: *Klakker*] blækklatter.

36,1: *Holland*] i løbet af det 17. årh. var Holland (Nederlandene) blevet et hovedsæde for videnskaben, hvorned fulgte en bemærkelsesværdig høj grad af samvittighedsfrihed. Bøger, som man andetsteds nærede betænkeligheder ved at trykke, kunne udkomme her, og landet blev et fristed for intellektuelle, der havde fundet forholdene i deres hjemland for trykkende.

Falsters ironi hindrer, at hans skildring skulle kunne læses som en kritik af den danske enevælde: hvad det unge menneske synes om, er jo *eo ipso* dårligt!

Men det er bemærkelsesværdigt at konstatere, at Falster i sit inderste hjerte – en region, som han kun undtagelsesvis betrædte – kunne huse en længsel efter Holland. I februar 1733 – året efter, at sidste bind af hans *Amoenitates* var udkommet i Amsterdam – skriver Peder Fogh til ham: »Men af hvad Aarsag *Vir Clarus*. skriver, at hand fast hafde gjort en Pact, intet at vilde udgive af sine Skrifter inden Fæderne Landers Grændser, veed jeg iche, da jeg o.s.v. ...« (*Falsteriana*, s. 43-44). Hvis situationen var mulig i Ribe, ser man ham for sig omtrent som Anatole Frances abbé Coignard i hast, men skjult »*feuilleter des livres récemment venus d'Hollande*«!

37,1: *den Hag*] hollænderne kalder byen *'s-Gravenhage* (= Grevens indhegning) ell. *den Haag* (= indhegningen, haven).

38,3: *nogle visse Huuse*] d.e. bordeller. – 38,7: *da*] hvorimod.

– 38,7: *Augustinus*] som den eneste af kirkefædrene forsvarede *Augustin* prostitutionen med den pragmatiske begrundelse, at kanalisering af fordærvelsen hindrer, at *alt* bliver fordærvet: »Tag Skøgerne bort af Menneskeheden, og du vil opfylde alt med *læsagtighed!*« – citerer Falster i discursen »Bør Horehuse taaes i Staten?« (3. part, XIX), men kun for at betvivle udtalelsens ægthed og tage afstand fra dens indhold.

39,1: *Leyden*] Leyden havde ry som en af verdens pynteligste og reneeste byer. Dens universitet var højt anset. – 39,6: *mågetogen*] som lever stille og ensomt (ty. *eingezogen*: tilbagetrukket – som sneglen i sit hus). – Den latinske ordføje med to akkusativer svarer til den danske sætning: han beskriver, hvorledes hver professor er indtaget.

40,4: *Collegia og Leyer*] både *collegium* og *leje* (= *lectie*) kunne betyde såvel *forelæsning* som stedet for den, d.v.s. *auditorium*, *børsal*. – 40,5: *Scholar*] elev, discipel, student, studerende. – 40,6: *Adels-Mænd og Grever*] som eksempel kan anføres, at schweizeren Crousaz, hos hvem Falster havde fundet ideen til *Leve-Regler*, som universitetslærer i Groningen 1722-32 fik betroet opdragelsen af prins Friederich af Hessen-Cassel.

41,4: *Gemeene Skole-Sager*] hvad den unge mand afviser så flot og *en bloc*, var i virkeligheden grundlaget for al datidig dannelse, såvel den ældre type, der hvilede på klassikerne (gamle slags Skribenter, Antiquiteter) og Bibelen (som Falster dog ikke vover at lade ham afvise) som den nye, der søgte mod samfundsvidenskaberne (*Politie*, herunder den *natur- og folkeret*, hvis store navn var hollænderen Hugo Grotius, 1583-1645).

Dannelsen af ældre type var Falsters, den nye Holbergs – men hverken i den ene eller den anden har vor unge mand lod eller del!

110 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

Ved »ny Experimenter« kunne man tænke på den hollandske autodidakt *Leeuwenboek* (1632-1723), der konstruerede mikroskopet og ved hjælp af det gjorde sine epokegørende opdagelser.

Faget geometri er neutralt i disse sammenhænge, men digteren må jo have et forberedende rimord til Politie! I Falsters rektortid fik studenterne fra Ribe for øvrigt bundkarakterer i det fag ved optagelsesprøven til universitetet!

41,8: *For Tidens skyld at spare*] sammenblanding af *for tidens skyld* og *for at spare tiden*. – Efter meningen er linjen fortsættelse til linje 6.

44,7: *Titul*] titel. – Den unge rejsende har hverken til sig selv eller til sin journal anført nogen titel, der kunne foræge som falsk varebetegnelse: det er Falster, der nu skyder ham ironiske benævnelser som *Propheten* (str. 6) og den *Høj lærde Mand* (str. 29) i skoene som hans egne – med tilknytning til hans praleri i str. 4 og 5 og med forudgriben af hans selvkaraktistik i str. 56.

45,4: *Leening*] en soldats lønning, det samme som sold. Begge udtryk implicerer, at stipendiaten ikke kan være sin egen herre, men står i pligtforhold til donator og hans fundats. – At man kan misligholde pligten og alligevel være en ypperlig rejsende, ses af Holbergs eksempel. – 45,6: *Som stædte Dennem ild*] som anvendte dem (pengene) dårligt.

47,2: *uden Landet*] uden for landet, udenlands. – 47,7: *Bartskær*] bærber.

48,6: *Resen, Borch og Rubde*] danske lærde fra det 17. årh., der havde foretaget frugtbare udenlandsrejser. Den berømteste af de tre er den flersidigt lærde Ole Borch (1626-1690).

49,3: *over alt*] her sikkert i den ældre betydning: overhovedet, i det hele taget. – 49,6: *overflødig*] som besidder en overflod af noget. – 49,8: *intet*] ikke.

- 50,1: *See! vil mand spille*] se note til *Ord. Opt.* 8,1. –
 50,5: *Burs*] ung fyr, knøs (ty. *Bursch*). – 50,5: *Kand*] gun-
 stig lejlighed (samme ord som *chance*). – 50,8: *filouteret*] narret, bedraget (især i spil).
- 51,2: *Dantz og Mascarade*] Werlauff s. 234: »Maskeraderne afgave en yndet Forlystelse saavel for Hoffet som for Publikum; i begge Henseender var deres Tilladelighed eller Utilladelighed Gienstand for høist forskielligt Omdømme«. – 51,5: *Frøken*] se note til *Love-Regler* 41,1.
- 52,2: *tør*] behøver. – 52,4: *Søjte*] sprøjte. – Formen *sprøjte*, der skyldes omdannelse af verbet *sprude*, kendes først fra beg. af det 18. årh. (ODS), jvf. at trykkene af nærv. satire har *Søjte* til og med E 1737, og først de to sidste, F og G fra 1743 og 52, den nye form *Sprøjte*. – 52,5: *Venners trang*] det uklare udtryk skal vistnok betegne fædrenes angst for, at sønnerne skal komme i dårligt selskab, hvis de bliver hjemme – en tanke, der synes at komme endnu tydeligere til udtryk med varianten *Venners Tvang* i trykkene C, F og G. Ifølge str. 54 kan fædrene spare sig deres angst, da det er den medfødte drift, der bestemmer.
- 54,3: *dend, der fnatted gik i Bad o.s.v.*] Peder Syv har ordsproget: »Somme gaa fnattede i bad og skabbede ud igen« (*skabbede* = skabede, befængt med udslæt). – 54,5: *Teenen, der gaar runden om o.s.v.*] talemåden »at spinde sin rok ell. ten af« anvendtes om den, der ved uregerligt levned opbrugte sine midler og blev forarmet. – 54,7: *Til det Ureene Dyyr o.s.v.*] efter Guds bud medtog Noa også par af alle urene dyr i arken og slap dem ud igen efter Syndfloden (1. Mosebog, kap. 7 og 8). Forholdet, der egentlig strider mod Syndflodens hensigt, er som de foregående eksempler udtryk for en deterministisk tankegang: hvad der er født urent, forbliver urent under alle omskiftelser, d.v.s. vor mand er uforbederlig: han kan ikke ændre anlæg, men vel fremtoning, jvf. næste strofe.

112 *Dend daarlige Udenlandske Rejse*

- 55,8: *Med ærbart Mod og Væsen*] udtrykket er ironisk, da ærbarheden jo viser sig at bestå i en hovmodig afmålthed over for de formentlig ubetydelige omgivelser. – Falster indleder nu skildringen af den *modige*, d.e. overmodige hjemkomst.
- 56,4: *Gentil-Homme*] adelsmand (fr.). – 56,6: *Sin Moders Hus*] se indledn. til nærv. satire, s. 102 nederst.
- 57,7: *baans ved*] skammer sig ved.
- 58,5: *fortrød ham*] ærgrede ham, gjorde ham fortrydelig.
- 59,1: *Folie d'Espagne*] var en dans af spansk oprindelse, af en alvorlig karakter og dansedes af en eneste person (Werlauff, s. 62). I sin ep. 86 beskriver Holberg den som den sidste og vanskeligste i en danseskoles kursus: »Naar en kom ud af Dantze-Skolen førend han havde *absolueret* sin *Folie d'Espagne*, blev han anseet som *Desorteur*«. Det franske navn betyder »spansk dårskab«. – 59,5: *Vindue*] se om rimet s. 64, punkt 1 a.
- 60,3: *mestrer paa*] dadler, kritiserer, taler nedsættende om. – 60,5: *Ritual*] de for kirken gældende love og anordninger. – 60,7: *Statist*] statsmand, (høj) embedsmand i statens tjeneste.
- 61,2: *Vor beele Norden*] d.e. Danmark-Norge. Bellona i Holbergs Nytaarsprolog (1723): »... dette Tvillingrige ... sit kjære Norden«. – 61,5-6: *Han synes o.s.v. ...*] han synes, at han sidder i fængsel som i Sibirien.
- 62,2: *med alle*] fuldstændigt, helt, ganske (*alle* er gl. dativ af *al*). – 62,3: *Francker*] hollandsk by, til 1811 sæde for universitetet. – 62,5-6: *Hvi lodst du ikke o.s.v. ...*] idet *gifte til* er det samme som *gifte med*, bliver meningen vistnok: Hvorfor giftede du dig ikke med Paris ved at tage borgerskab dér? – 62,8: *Bordingholm*] Bornholm. – Når der anføres en ø, som ul fra et vist københavneri får karakter af forvisningssted, kunne det være i erindring om den høje velynders (Reitzers) bemærkning om, at de unge

menneker vender hjem fra deres dårlige udenlandsrejser for »siden at fordømmes til et eller andet Fjland«, velsagnetens som præst eller anden slags embedsmand (*Amoentates*, 1. part, XVII).

63,7-8: *byyst om dig paa Preke-Stolen*] da alle samledes til gudstjeneste, var det praktisk også at bruge den til borgerlige og politimæssige forretninger.

Dend U-tidige Rang-Syge

Tekstforhold

»Dend u-tidige Rang-Syge« foreligger i 6 tryk fra årene 1722 til 1750. To af dem er fra 1722. Hvilket er da førstetrykket?

Som Chr. Thaarup gør opmærksom på det i sin udgave (s. XXIX), har det ene de rigtige former *Diogenes* og *Zebedeer* over for det andets fejlagtige *Diogones* og *Zebedeer*. Da disse to fejl går igen i henholdsvis de følgende fire og tre tryk, må deraf sluttes, at trykket fra 1722 uden disse fejl sandsynligvis er førstetrykket.

Dette sikres fuldstændigt ved, at medens samme tryk i str. 48 har den rigtige – eller dog forståelige – form *laugt* (= lavt), er alle de øvrige fælles om den oplagt fejlagtige form *langt*.

Der kunne anføres flere tilfælde af samme slags, men de nævnte er tilstrækkelige til, at følgende liste kan opstilles:

- A = u.st., uden ovennævnte fejl, 1722
- B = u.st., med ovennævnte fejl, 1722
- C = Kbhvn., 1734
- D = Kbhvn., 1736
- E = Kbhvn., 1740
- F = Kbhvn., 1750

Nærv. udgave gengiver teksten i A.

Rettelser af trykfejl

I str. 55 er *piiser* rettet til *priser* som i B og *derpaa* til *der paa* som i F.

Varianter

1,5 Diogenes] Diogones B, C, D, E. – 1,8 Zebedeer] Zebedeer B, C, D. – 5,2 Brølløp] Bryllup C, D, E, F. – 6,3 Null som Tal] Nul og Tal D, E, F. – 10,6 forleenet] foreenet